

ÎNFIINȚAREA CASEI DE CURĂ PĂLTINIȘ (KURHAUS AUF DER HOHEN RINNE), PRIMA STAȚIUNE BALNEOCLIMATERICĂ DIN CARPAȚI (1894)

MIRCEA DRAGOTEANU¹, OANA MIHAELA TĂMAȘ²

¹Medic primar în medicina nucleară, doctor în medicină, doctor în istorie,
inginer electronist, licențiat în jurnalistică

²Istoric, doctorand în istorie la Universitatea Babeș-Bolyai

Bursă doctorală prin programul Investește în oameni ! FONDUL SOCIAL EUROPEAN, Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Axa prioritară 1. Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere, Domeniul major de intervenție 1.5. Programe doctorale și postdoctorale în sprijinul cercetării, Contract nr: POSDRU/88/1.5/S/60185: „STUDII DOCTORALE INOVATIVE ÎNTR-O SOCIETATE BAZATĂ PE CUNOAȘTERE”.

Rezumat

Stațiunea Păltiniș (Hohe Rinne) a fost cea dintâi înființată în Carpați și multă vreme cea aflată la cea mai mare altitudine (1403 m). Înființată de Asociația Carpatină Ardeleană a Turiștilor (Siebenburgischer Karpathen-Verein, S.K.V.), stațiunea a reprezentat până la Primul Război Mondial cel mai important loc de cură în climat de altitudine din Ardeal. Personalități medicale ale vremii, în principal din comunitatea sașilor, au jucat un rol important pentru înființarea și dezvoltarea în primii ani a Păltinișului. Întemeierea acestei stațiuni în urma unei inițiative non-profit și modul de realizare a primelor sale construcții reprezintă un capitol important în istoria turismului în Carpați și a introducerii elementelor moderne ale balneoterapiei în practica medicală.

Cuvinte cheie: turism, stațiune balneoclimaterică, S.K.V., Munții Carpați.

ESTABLISHMENT OF THE WELLNESS HOUSE PĂLTINIȘ (KURHAUS AUF DER HOHEN RINNE), THE FIRST HEALTH RESORT IN THE CARPATHIAN MOUNTAINS (1894)

Abstract

Hohe Rinne (Păltiniș) was the first resort founded in the Carpathian Mountains and for a long time it remained the one at the highest altitude (1403 m). Its founder was the Carpathian Transylvanian Tourist Society – S.K.V.). Before the WWI, this resort was the most important place in Transylvania where the climate of high altitude was used for therapy purposes. Important medical personalities of that time, especially from the community of Transylvanian Saxons, played an important role in the founding and development of Hohen Rinne during its first years. The foundation of this resort and the way its first buildings appeared represents an important chapter in the history of tourism in the Carpathians and also the introduction of modern balneotherapy in medical practice.

Keywords: tourism, balneotherapy, resort, S.K.V., Carpathian Mountains.

1. Inițiativa înființării Păltinișului. Medicul militar Julius Pildner Von Steinburg

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în statele europene datorite de natură cu relief muntos, cura balneară devenise un factor important în tratamentul medical al multor afecțiuni cronice. Precaritatea mijloacelor terapeutice ale vremii dusese chiar la exacerbarea așteptărilor pacienților în privința puterii vindecătoare a unei cure în climat alpin. Efectele benefice reale ale balneoterapiei duseseră la o dezvoltare deosebită a stațiunilor montane, în special în Germania, Elveția și Austria. Aceste evoluții nu puteau lăsa deoparte nici zona Carpaților, unde vechile sate submontane nu mai puteau oferi condiții la nivelul așteptărilor turiștilor și celor suferinzi.

Păltinișul a fost prima stațiune de altitudine din Carpați. Apariția sa (sub denumirea germană de Hohe Rinne) a încunatat dorința manifestată în anii '80 și '90 ai secolului al XIX-lea, de către o serie de personalități importante din comunitatea sașilor, de a se înființa o stațiune balneară în munții din zona Sibiului. În acest demers, un rol important l-au jucat câteva dintre personalitățile medicale din Ardeal ale epocii.

Inițiativa înființării unei stațiuni climaterice în munții din preajma Sibiului a fost lansată public de către un medic, membru proeminent al Asociației Carpatine din Ardeal (Siebenburgischer Karpathen-Verein, S.K.V.), doctorul militar Julius Pildner von Steinburg¹ (Fig. 1).

Fig. 1. G-ral dr. Julius Pildner von Steinburg († 1917).

Într-o conferință ținută la Sibiu la 27 martie 1885 sub auspiciile S.K.V., dedicată “influenței climatului de altitudine asupra sănătății”, doctorul Pildner a pledat pentru înființarea în Carpații Meridionali a unui “loc de cură”, numit în perioada respectivă “sanatoriu”, unde atât persoanele suferinde, cât și turiștii iubitori de munte să își poată căuta liniștea și sănătatea². Propunerea făcută în condițiile amintite a fost primită cu entuziasm în Secțiunea

din Sibiu a Asociației Carpatine, cea mai puternică și activă dintre toate grupurile locale ale S.K.V.

Dr. Pildner von Steinburg era la momentul respectiv medic de regiment în Sibiu, cu grad de colonel. Ulterior a fost detașat la Zagreb, pentru ca în 1903 să revină la Sibiu. A primit gradul de general al armatei austro-ungare, încetând din viață în 1917.

Inițiativa înființării unei stațiuni în zona Sibiului a găsit un teren propice, având și șansa de a fi declanșată într-un moment favorabil. Pe de-o parte, exemplul stațiunilor balneoclimaterice din Vest era destul de bine cunoscut în Ardeal. Pe de altă parte, S.K.V. își arătase deja puterea de mobilizare a membrilor săi și a colectivităților locale prin construcția primelor cabane de altitudine, iar turismul montan reprezenta o atracție în creștere, în special în comunitatea sașilor³.

Înființarea Păltinișului a fost așadar și o urmare firească a activităților de pionierat turistic desfășurate de Asociația Carpatină Transilvană (Siebenburgischer Karpathen-Verein - S.K.V.) în Carpații Meridionali, încă de la înființarea sa, la 30 noiembrie 1880. Accesibilizarea zonelor de creastă și a vârfurilor muntoase pentru excursioniști era un obiectiv în care S.K.V. înregistrase câteva realizări notabile, prin construcția în ritm alert a unor cabane precum Godeanu (1881), Negoiu (1881), Piatra Craiului (1881), Postăvaru (1881), Rodna (1882), Mălăiești (1882), Bâlea (1883), Preșba (1887)⁴. Promovarea în rândul publicului a drumețiilor montane și a beneficiilor climatului alpin fusese așadar amplificată de apariția cabanelor de creastă și ar fi primit o meritată încununare prin înființarea unui loc de cură situat într-o zonă cât mai înaltă a Carpaților, unde atât iubitorii muntelui, cât și suferinzii să se poată bucura de efectele reconfortante și vindecătoare ale unei șederi suficient de lungi într-un climat de altitudine.

Zonele montane ale Sibiului și Brașovului reprezentau la sfârșitul secolului al XIX-lea destinațiile cele mai căutate de turiști. Amplasarea primei stațiuni în zona Sibiului și nu în cea a Brașovului s-a datorat mai multor factori. Un element important a fost activitatea turistică foarte susținută a Secțiunii Sibiu a S.K.V., care atinsese un nivel remarcabil, ce o făcuse deja populară în rândul unui public larg. Construcția cabanelor Bâlea, Preșba și Negoiu atrăsese un număr mare de turiști în zone anterior inaccesibile turismului organizat, iar Sibiul găzduia cele mai importante instituții economice și culturale ale sașilor.

Pe de altă parte, arealul montan din preajma Sibiului prezintă o serie de caracteristici geografice și climatice favorabile, care îl recomandau încă de atunci ca foarte propice pentru activitățile turistice și balneoterapice. Lanțul muntos al Carpaților are în această zonă, pe versantul nordic, o trecere relativ treptată spre ariile depresionare ale Sibiului, Săliștei și Apoldului, spre deosebire de crestele

1. Heinz Helmann; Helmuth Roth. Der Siebenbürgische Karpatenverein 1880 – 1945, Thaur bei Innsbruck, Wort u. Welt Verlag, 1990.

2. Victor Voicu-Vedea. Păltiniș și împrejurimile, Ed. Nova, Sibiu, 1995, p.11-25

3. Gustav Schuller. Kurhaus auf der hohen Rinne, în Jahrbuch des S.K.V. 1893.

4. Heinz Helmann; Helmuth Roth. Der Siebenbürgische Karpatenverein 1880 – 1945, Thaur bei Innsbruck, Wort u. Welt Verlag, 1990.

sale sudice sau de cele din zona Făgărașului, unde diferența de altitudine este bruscă și accesul ‘în munte’ este mult mai dificil. La baza nordică a șirului de culmi dintre Valea Oltului și cea a Sebeșului se află așezate din timpuri vechi satele românești ale Mărginimii Sibiului, împletite cu localități săsești. Acestea din urmă aveau pe atunci importante proprietăți și interese economice în zona montană adiacentă⁵. Accesul dinspre Sibiu către interiorul zonelor de munte se poate face relativ ușor, trecând prin satele așezate pe dealurile premontane și în micile depresiuni. O multitudine de drumuri și cărări urcă spre golurile montane de-a lungul văilor apelor și peste culmi netezi, cu pante domoale.

Munții Cindrelului și cei ai Lotrului, cuprinși între Olt și Sebeș, constituie așadar o țință turistică relativ accesibilă, iar amplasarea unui ‘loc de cură’ în această zonă avea toate atributele ca la sfârșitul secolului al XIX-lea să apară ca o idee demnă de interes. Elementele de ordin geografic și balnear au constituit argumente importante așadar în inițiativa lansată de doctorul Pildner von Steinburg, la care s-au asociat multe alte personalități din comunitatea sașilor sibiieni, inclusiv din corpul medical.

2. Lucrările de construcție (1892-1894). Aspecte medicale avute în vedere pentru Sanatoriul Păltiniș (Kurhaus auf der Hohen Rinne)

Amplasamentul sanatoriului Hohe Rinne și planul inițial al complexului de clădiri de la Păltiniș s-au datorat lui Gustav Conrad, ‘pădurarul-șef de circumscripție’ din Cristian.

Ținând seama de paternitatea sa în inițiativa înființării Păltinișului, medicul de regiment Julius Pildner von Steinburg a avut un rol important și în construcția stațiunii. Lucrările propriu-zise s-au desfășurat sub supravegherea unei ‘Comisii pentru Construcția Sanatoriului’, special constituită în cadrul Secțiunii Sibiu a S.K.V. Președinția acesteia a revenit doctorului Pildner von Steinburg, iar conducerea economică a căzut în sarcina avocatului dr. Carl Conradt. Inspectorul bancar Robert Gutt, ales președinte al Secțiunii Sibiu la 18 decembrie 1891, a sprijinit și el într-un mod decisiv activitatea acestei Comisii de Construcție.

La startul lucrărilor, planurile întocmite de responsabilul silvic din Cristian, Gustav Conrad, prevedeau ridicarea unei clădiri centrale a Casei de Cură (incluzând spațiile publice și administrative) și a patru pavilioane secundare, dispuse câte două de fiecare parte a acesteia, toate acestea fiind clădiri cu un etaj amplasate pe esplanada din vecinătatea izvorului ‘Hohe Rinne’. Lor trebuiau să li se adauge în imediata apropiere câteva clădiri mai mici pentru proceduri balneoterapice, pentru cazarea personalului, precum și anexe gospodărești.

Mari greutăți întâmpinate în construcție și cheltuieli mult peste cele estimate au făcut ca iarna dintre 1892 și 5. Victor Voicu-Vedea. Păltiniș și împrejurimile, Ed. Nova, Sibiu, 1995, p.11-25

1893 să găsească șantierul de la Hohe Rinne departe de finalizare și bugetul Comisiei de construcție de-a dreptul secăuit ... Cu toate acestea, la începutul primăverii lui 1893, S.K.V. încă mai spera să poată da în funcțiune ‘Sanatoriul’ încă în vara celui an. Anuarul S.K.V. publicat la începutul lui 1893 amintea: „*Sperăm cu încredere că Sanatoriul la care s-a lucrat tot timpul iernii (1892 spre 1893 n.n.) va putea intra în folosință până la 1 iulie (1893 n.n.). Dar, va fi el oare mult solicitat? Cine ar putea să se îndoiască de aceasta dacă se ia în considerare ce perspective deschide această instituție și modul în care va sta la dispoziția celor interesați, la tarife relativ mici. Se vor oferi adăpost, deservire și îngrijiri comode, chiar cu asistență medicală, venind în întâmpinarea numeroșilor suferinzi și doritori de refacere*”⁶.

Dorința de inaugurare a sanatoriului încă din vara lui 1893 este reflectată și de cea dintâi reclamă pentru noul obiectiv turistic pe care o cunoaștem. Un poster ilustrat prin care Secțiunea S.K.V. Sibiu făcea reclamă Sanatoriului, datând din martie 1893⁷, avea un text elocvent și pentru principiile înalte care au stat la baza fondării Păltinișului:

„*Încă acum 8 ani (1885 n.n.) Secțiunea Sibiu a S.K.V., bazându-se pe experiența existentă în ceea ce privește efectul benefic al aerului de munte asupra sănătății, cu imboldul dat de medicul militar Julius Pildner von Steinburg, a luat hotărârea ca prin construirea unui sanatoriu în climatul montan să creeze o instituție cu scopuri pur umanitare, să vină în întâmpinarea acelor suferinzi cărora medicina tradițională nu le poate da ajutor, dar totodată și a celor dornici de odihnă, oferindu-le însănătoșire și călire prin ședere mai îndelungată în climatul de altitudine (...)*

În stațiune se poate ușor ajunge de la Sibiu, în 5-6 ore de mers cu trăsura. Amenajările vor fi practice, cu camere prevăzute pentru un număr de 45-60 persoane și cu un restaurant care va avea datoria să ofere meniuri delicioase și totuși ieftine. Prezența garantată și permanentă a unui medic în stațiune va contribui la crearea unei senzații de siguranță pentru oaspeți și rudele acestora.”

Comisia de Construcție a Sanatoriului, aflată sub conducerea administrativă a doctorului Julius Pildner von Steinburg și sub conducerea economică a avocatului dr. Carl Conradt (Fig. 2), a raportat în detaliu prin resortul ei economic toate cheltuielile făcute. Anuarul S.K.V. din 1895 a înregistrat costurile până la nivelul fiecărui crăitor. Din analiza sumelor plătite, este evident marele efort făcut la amenajarea platoului de la Hohe Rinne (lucrările de pământ au însumat 4.492 florini), la dotarea camerelor Sanatoriului, a bucătăriei și a spațiilor publice (9.562 fl.), precum și costurile implicate de volumul mare al lucrărilor de dulgherie (7.907 fl.).

6. *Jahrbuch des S.K.V.*, 1893, Hermannstadt

7. Colecția dr. Ernst Albert (Bamberg, Germania).

Fig. 2. Avocat dr. Carl Conradt (†1901).

Transportul lemnului din Valea Cotorești a costat nu mai puțin de 3.355 fl., în timp ce plata zilierilor folosiți inclusiv la construcția drumurilor de plimbare a însumat 3.611 fl. Materialele nelemnoase de construcție au necesitat și ele 3.473 fl., instalația de apă a costat peste 1.500 fl., ca să trecem peste multe alte sume necesare care au ridicat investiția finală făcută de S.K.V. la suma exactă de 45.238 fl. și 76 crăițari (echivalent în epocă a aproape 100 kg aur).⁸

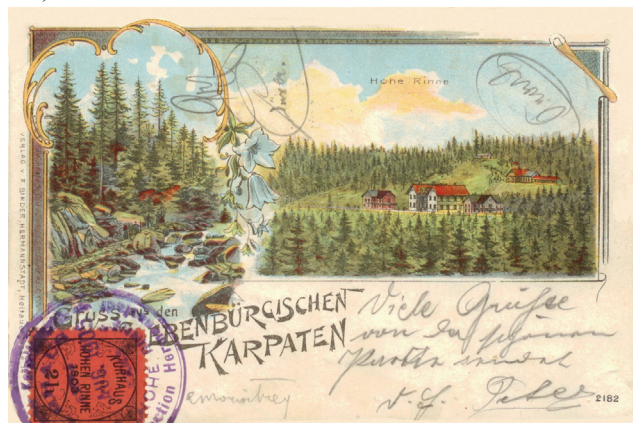

Fig. 3. Casa de Cură Păltiniș - aspectul la inaugurarea din 1894 (ilustrată circulantă în 1901).

Fig. 4. Casa Turiștilor (construită în 1895, extinsă în 1902).

8. *Jahrbuch des S.K.V.*, 1895, Hermannstadt.

La inaugurarea sa (10 iunie 1894), Casa de Cură Păltiniș era compusă dintr-o clădire centrală și două pavilioane laterale, toate având un singur etaj (Fig. 3). O Casă a Turiștilor (Fig. 4) a fost construită în 1895, iar în 1897 un pavilion fără etaj, numit "Monaco" au întregit zestrea edilitară a S.K.V. la Păltiniș. Casa Turiștilor era menită să ofere cazare excursioniștilor care veneau la Păltiniș fără o programare prealabilă și care nu beneficiau de procedurile balneoterapice accesibile celor cazați la sanatoriu. Spre deosebire de clădirile Casei de Cură, care erau deschise numai pe parcursul sezonului de vară, Casa Turiștilor rămânea deschisă și în restul anului, fără însă a se organiza un sezon de iarnă propriu-zis. Dealtfel, schiorii și-au făcut apariția la Păltiniș abia în iarna 1912-1913, iar primul sezon de iarnă avea să fie organizat în 1926/1927.

3. Căminul Medicilor și Sanatoriul Militar

În 1896 a început extinderea Păltinișului⁹, prin apariția unor construcții care nu mai erau tutelate de S.K.V. S-a început ridicarea unei cabane numită 'Căminul Medicilor' (în limba germană 'Ärzteheim') și s-au definitivat planurile pentru construcția unui Sanatoriu Militar. Ambele clădiri au fost date în folosință la începutul verii lui 1898, remarcându-se printr-un aspect pe deplin concordant cu arhitectura clădirilor anterioare ridicate la Păltiniș de către S.K.V.

Fig. 5. Căminul Medicilor (inaugurat la 12 iunie 1898).

Căminul Medicilor era proprietatea Secțiunii Medicale a 'Asociației Ardelene pentru Istorie Naturală' ('Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften'), construcția ei fiind practic terminată în toamna lui 1897. Cabana avea patru încăperi, care se închiriau în special membrilor asociației-proprietare, medicilor și familiilor acestora. Arhitectura sa inițială s-a menținut până după 1989, fiind prezentată în Fig. 5, după o ilustrată din anii 1924-1925. Era situată puțin mai spre vale față de esplanada pe care se situează clădirile Sanatoriului (Casei de Cură), cu acces direct dinspre aceasta, vis-a-vis de actualul hotel

9. Der Werdegang des Siebenbürgischen Karpathenvereins in seinen ersten fünfzig Jahren 1880-1930, Hermannstadt/Sibiu, 1930

‘Casa Turiștilor’¹⁰.

Inaugurarea Casei Medicilor a avut loc pe data de 12 iunie 1898, câteva zile înainte de începerea sezonului respectiv la Kurhaus auf der Hohen Rinne. Au fost prezente aproximativ cincizeci de persoane din lumea medicală și mai mulți invitați, între care s-a numărat și președintele Secțiunii Sibiu a S.K.V., inspectorul de bancă Robert Gutt. Pe o vreme frumoasă, o sărbătoare foarte animată a amintit în mod fericit de inaugurarea cu doar patru ani în urmă a Casei de Cură, aducând pentru S.K.V. la Păltiniș un prim partener în efortul de dezvoltare a unei adevărate stațiuni.

Sanatoriul Militar și-a datorat apariția la Păltiniș unei asociații a ofițerilor special înființată în acest scop, ‘Asociația pentru edificarea unui Sanatoriu Militar’, clădirea nefiind deci o proprietate a armatei austro-ungare. Corpul ofițerilor și funcționarilor militari din Ardeal a fost un promotor al înființării stabilimentului balnear propriu la Hohe Rinne, inclusiv prin vocea autorizată a comandantului său, Theodor von Galcozcy¹¹.

Fig. 6. Sanatoriul Militar (inugurat la 10 iulie 1898).

Construcția a început în august 1897, ajungând să i se pună acoperișul în același an, la sfârșitul lunii noiembrie. Sanatoriul Militar ‘Franz Josef’ cuprindea unsprezece camere de locuit dotate cu un confort sporit și destinate membrilor corpului ofițeresc și familiilor acestora (Fig. 6). Închirierea spațiilor de cazare se făcea la sediul

10. În locul ei s-a ridicat după un secol, în preajma anului 2000, actuala cabană ‘Bufnița’ aparținând unor persoane particulare.

11. Der Werdegang des Siebenbürgischen Karpathenvereins in seinen ersten fünfzig Jahren 1880-1930, Hermannstadt/Sibiu, 1930.

Comandamentului Regimentului 12 K.u.K. (‘chezaro-crăiesc’) din Sibiu, iar persoanele găzduite de Sanatoriul Militar beneficiau de toate facilitățile (tratamente, masă, curier poștal etc.) oferite de către Kurhaus auf der Hohen Rinne pentru proprii oaspeți cazați de S.K.V. Acest Regiment 12 K.u.K. a avut și o contribuție deosebită în 1897-1902 la construirea drumului dintre Hohe Rinne și Rășinari, atât din punct de vedere financiar, cât și în privința lucrărilor propriu-zise¹², la care a participat cu specialiști în drumuri și poduri, cu artificieri și cu mijloace de transport.

Inaugurarea festivă a Sanatoriului Militar ‘Franz Josef’ a avut loc patru săptămâni după cea a Căminului Medicilor, pe 10 iulie 1898, la puține zile după ce se deschisese sezonul oficial în stațiune. Au participat peste patruzeci de oaspeți, în principal persoane cu funcții de conducere în ierarhia militară austro-ungară a unităților din zona Sibiu - Alba Iulia. După sfințirea Sanatoriului Militar a avut loc o masă festivă. Reprezentarea S.K.V. a fost asigurată de un locțiitor al președintelui Robert Gutt.

Apariția în stațiune a Sanatoriului Militar și a Casei Medicilor a făcut ca spațiile publice pentru servirea mesei și pentru petrecerea timpului liber să devină insuficiente. Încă din 1897 S.K.V. a anticipat această evoluție și a construit un pavilion separat, prevăzut cu două încăperi spațioase, unde oaspeții Păltinișului aveau posibilitatea să citească, având la dispoziție ziare și o mică bibliotecă a stațiunii, puteau juca biliard sau își găseau parteneri pentru o partidă cu cărți de joc. Noua construcție a primit din partea oaspeților familiarizați cu stațiunile din vestul Europei numele de ‘Monaco’, fiind vizibilă în prim-planul ilustratei din Fig. 7.

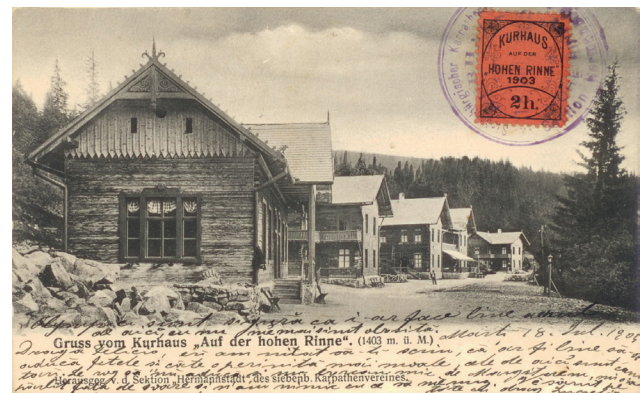

Fig. 7. Pavilionul „Monaco” (dat în funcțiune în 1897) în prim-planul unei ilustrate circulată în 1904.

Cu o zestre arhitectonică constituită în principal de cele trei clădiri ale Casei de Cură, cu Căminul Medicilor, Sanatoriul Militar și pavilionul Monaco, Păltinișul avea să întâmpine secolul XX cu un statut de stațiune balneară, obținut oficial de la Ministerul de Interne de la Budapesta în 1897.

Deși la 1900 se părea că stațiunea cu gust de

12. Ibidem.

vacanță și crez de instituție balneară avea să fie un simbol ardelean pentru secolul ce sta să înceapă, prin atmosfera sa patriarhală, cu un aer tihnit și lipsit de orgolii, prin liniștea și echilibrul său, Păltinișul avea să rămână multă vreme o enclavă de secol XIX într-o lume înfierbântată de dorința de a nu lăsa să-i scape nimic din binefacerile secolului XX.

Bibliografie

1. Călăuz pentru Sibiiu și împrejurime. ed. S.K.V., Sibiu, 1903; 52-62.
2. Das Kurhaus „Auf der hohen Rinne” ein höhenklimatischer Kurort in Grossauer Gebirge, Section Hermannstadt des S.K.V., Hermannstadt, 1899.
3. Der Werdegang des Siebenbürgischen Karpathenvereins in seinen ersten fünfzig Jahren 1880-1930, Hermannstadt / Sibiu, 1930.
4. ”Fünfzig Jahre Kurhaus „Hohe Rinne” des S.K.V. 1891-1941”, în Jahrbuch des S.K.V. 1941, 7-18.
5. ”Kurliste von 1894-1903, Kurhaus auf der Hohen Rinne” – în Zur Erinnerung an das zehnjährige Bestehen des Kurhauses (sub. red dr. Friedrich Schuller), Hermannstadt, tipografia Krafft, 1904, 64-77.
6. Umgebungskarte des Kurhauses „Hohe Rinne”, hartă cu explicații pentru traseele turistice, ed. S.K.V., Hermannstadt, 1901.
7. ”Verzeichnis der Gründerbeiträge und Widmungen für den Bau des Kurhauses auf der hohen Rinne”, în Kurhaus auf der „Hohen Rinne” – Zur Erinnerung an das zehnjährige Bestehen des Kurhauses (sub. red dr. Friedrich Schuller), tipografia Krafft, Hermannstadt, 1904, 54-62.
8. Abraham W. ”O excursie la Hohe Rinne” (lb. germ.), în Jahrbuch des S.K.V. Hermannstadt, 1898.
9. Buchholzer E. ”Ein Tag auf der hohen Rinne”, în Kurhaus auf der „Hohen Rinne” – Zur Erinnerung an das zehnjährige Bestehen des Kurhauses (sub. red dr. Friedrich Schuller), tipografia Krafft, Hermannstadt, 1904, 47-53.
10. Kiszling G. ”Dreizeig Jahre Hohe Rinne”, în Jahrbuch des S.K.V. 1924, Sibiu.
11. Popescu TR. ”Excursiuni în Munții Cîbinului, Făgărașului și Brașovului”. în Luceafărul. Revistă pentru cultură, literatură și artă, Sibiu, 1911; X(19): 423-427.
12. Schuller F. ”Zur Entstehung und Geschichte des Kurhauses, în Kurhaus auf der Hohen Rinne” – în Zur Erinnerung an das zehnjährige Bestehen des Kurhauses (sub. red dr. Friedrich Schuller), tipografia Krafft, Hermannstadt, 1904, 7-13.
13. Jahrbuch des Siebenbürgischer Karpathen-Verein, Hermannstadt / Sibiu, 1881-1944.
14. Dengel L. Istoria oficiilor poștale particulare și mărcile lor, foste în circulație pe teritoriul României de astăzi, ed. autorului, Sibiu, 1947.
15. Dragoteanu M. Istoria Poștelor Locale Transilvane, ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 1998.
16. Dragoteanu M. Istoria Poștelor Locale Transilvane, ed. Alma Mater, Cluj-Napoca, 2008.
17. Ettre L. Az Erdélyi Magánhotelposták Története a XIX. Század Utolsó Éveiben és a XX. Század Első Negyedében, Budapest, 1985.
18. Heltmann H., Roth H. Der Siebenbürgische Karpatenverein 1880 – 1945, Wort u. Welt Verlag, Thaur bei Innsbruck, 1990.
19. Munteanu E. Istoria poștală a Sibiului, editat de Revista Transilvania, Sibiu, 1980, 91-120.
20. Voicu-Vedea V. Păltiniș și împrejurimile, ed. Nova, Sibiu, 1995, 6-61.
21. Dragoteanu M. A fost odată Hohe Rinne, sau cum poate un jurnalist să se implice în salvarea unui obiectiv de patrimoniu, Lucrare de licență la Facultatea de Științe Politice și Administrative, Secția de Jurnalistică, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 1997.
22. Dragoteanu M. ”Pagini din istoria Poștei locale Păltiniș - Hohe Rinne”, în Curierul Filatelic, Sibiu, 1998; 94: 3-5 & Curierul Filatelic, Sibiu, 1998; 95: 3-5 & Curierul Filatelic, Sibiu, 1998; 96: 3-6.
23. Dragoteanu M. ”Bistra Hotel Post (1906–1913) A Local Postal Service with a Special Place in the Postal History of Europe”, în Transylvanian Review, editat de Oana Mihaela Tămaș, 2011; Suppl.2: 1.
24. Dragoteanu M. ”The ‘Hohe Rinne’ Second Issue”, în Stamps of Hungary No. 156, London, March 2004, 11-13.
25. Schuller A. ”Erika Brukenthalia”, în Kurhaus auf der „Hohen Rinne” – Zur Erinnerung an das zehnjährige Bestehen des Kurhauses (sub. red dr. Friedrich Schuller), tipografia Krafft, Hermannstadt, 1904, 14-45.
26. Catalogul Mărcilor Poștale Românești, București, Direcția Generală a Poștelor și Telecomunicațiilor, sub redacția Dragomir K., 1974, 512-516.
27. Dragoteanu M. Istoria Poștelor Locale Transilvane, teză de doctorat în istorie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2010, 42-65.